

4. Сухомлинський В. О. Духовний світ школяра / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори в п'яти томах. – Т. 1. – К. : Рад. школа, 1976. – С. 209-396.
5. Сухомлинський В. О. Сто порад учителю / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори в п'яти томах. – Т. 2. – К. : Рад. школа, 1976. – С. 419-656.
6. Сухомлинський В. О. Розмова з молодим директором / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори в п'яти томах. – Т. 4. – К. : Рад. школа, 1976. – С. 393-628.
7. Сухомлинський В. О. Людина неповторна / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори в п'яти томах. – Т. 5. – К. : Рад. школа, 1976. – С. 80-96.

Анотація

О.Л.Шквир

Проблема педагогических исследований в творческом наследии В.А.Сухомлинского

В статье рассматриваются научные наработки В.А.Сухомлинского относительно проведения педагогических исследований в начальной школе, определены основные направления его научно-исследовательской работы, раскрыты некоторые компоненты технологии организации коллективной исследовательской деятельности.

Ключевые слова: научное исследование, исследовательская деятельность, педагогическое исследование.

Summary

O.L.Shkvyr

Problem of Pedagogical Researches in Artistic Heritage of V.A.Sukhomlynskyi

Scientific researches of V.A.Sukhomlynskyi as for the conducting of pedagogical researches in primary school are studied in the article; the basic directions of his research activity are determined; some components of the technology of collective research activity organization are revealed.

Key words: researsch, research activity, pedagogical research.

Дата надходження статті:

„10” червня 2011 р.

УДК 37.012+910.1 (045)

І.М.ШОРОБУРА,

доктор педагогічних наук, професор;

Л.В.БЕРНАДСЬКА,

кандидат педагогічних наук

(м.Хмельницький)

Складові педагогічної системи В.О.Сухомлинського

У статті розглядаються складові педагогічної системи В.О.Сухомлинського. Значну увагу В.О.Сухомлинський приділяв педагогічній культурі вчителя. Його творча спадщина для сучасних поколінь учителів є джерелом розвитку та удосконалення професійної педагогічної майстерності.

Ключові слова: школа, педагогічна концепція В.О.Сухомлинського.

Постановка проблеми в загальному вигляді... Сучасне реформування освіти і науки України потребує вивчення педагогічних поглядів та діяльності відомих культурно-освітніх діячів, просвітителів, педагогів. Спадщина В.О.Сухомлинського для сучасних поколінь учителів – джерело безперервного розвитку та удосконалення професійної психолого-педагогічної майстерності. „Історичний” голос Василя Олександровича демонструє глибину, актуальність та інтенсивність у діапазоні сьогодення не лише у вітчизняній, національній культурі, а й виходять за її рамки. Дана публікація продовжує цикл статей, в яких аналізуються складові педагогічної системи В.О.Сухомлинського.

Аналіз досліджень і публікацій... Значним внеском у вивчення життя і практичної діяльності, різноманітних граней педагогічної системи В.О.Сухомлинського стали праці М.Антонця, Р.Атаяна, М.Базилевича, А.Борисовського, А.Бика, М.Богуславського, Г.Бучківської, М.Вашуленка, Г.Волкова, С.Заволоки, І.Зязюна, О.Сараєвої, О.Савченко, О.Сухомлинської, В.Смаля, М.Ярмаченко та ін.

Формулювання цілей статті... Мета статті – розглянути складові педагогічної системи В.О.Сухомлинського та можливості її використання в практиці сучасної школи.

Виклад основного матеріалу... Педагогічна спадщина В.О.Сухомлинського різнобічна і багатопланова. Сьогодні, на початку третього тисячоліття, опубліковано 65 його творів, 371 видання тиражем близько 15 млн. примірників. Вони перекладені 59-ма мовами народів світу, а найвідоміша книга В.О.Сухомлинського „Серце віддаю дітям” видавалася 55 разів 32-ма мовами.

Уся система діяльності павлівського вчителя перейнята високими принципами гуманізму, глибокою повагою до особистості дитини. Справжній людиноцентризм простежується в працях „Вірте в Людину” (1960), „Людина неповторна” (1962), „Дума про Людину” (1963), „Шлях до серця дитини” (1963), „Виховання особистості в радянській школі” (1965) і, нарешті, „Серце віддаю дітям” (1969).

Всю педагогічну спадщину великого педагога пронизує ідея проектування людини. Метою навчально-виховного процесу В.О.Сухомлинський вважав всебічний розвиток особистості.

Основним положенням у системі поглядів В.О.Сухомлинського є положення про неповторність кожної дитини. „У практиці своєї виховної роботи ми виходимо з того, що людина неповторна...”, – пише Василь Олександрович у праці „Духовний світ школяра” [1, с.284]. „Людська індивідуальність дитини неповторна...”, – повторює він у праці „Розмова з молодим директором” [2, с.449]. Цій темі присвячена стаття „Людина неповторна”, що була надрукована у часопису „Народное образование” у 1961 р. [3, с.85–102]. Положення про неповторність кожної дитини є основним у системі поглядів В.О.Сухомлинського щодо проблеми навчання й виховання.

Його педагогічна концепція спрямована на захист і підтримку дитинства. На думку педагога-новатора, „дитинство – найважливіший період людського життя, не підготовка до майбутнього життя, а справжнє, яскраве, самобутнє, неповторне життя” [4, с.15]. У творах В.О.Сухомлинського знаходимо блискучі, вичерпні, емоційні та яскраві характеристики кожного вікового періоду.

Сухомлинський вважав, що вчитель зобов’язаний уміти дорожити дитячою довірою, бути для нього втіленням добра і справедливості. Без цих якостей не може бути вчителя. „Якщо вчитель став другом для дитини, якщо ця дружба осяяна шляхетним потягом, поривом до чогось світлого, розумного, у серце дитини ніколи не з’явиться зло... Виховання без дружби з дитиною можна порівняти з блуканням у темряві” [5, с.15].

Філософсько-педагогічна сукупність ідей та поглядів на дитину як на найвищу цінність у діяльності всієї системи освіти є основоположною у педагогічній концепції В.О.Сухомлинського. Адже завдяки забезпеченню гуманізації, індивідуалізації та диференціації процесу шкільного навчання праця для дитини повинна бути радісною, бажаною і природовідповідно сприяти її всебічній освіті, вихованню та розвитку.

Педагог-гуманіст навчальну діяльність учнів розглядав як необхідну умову формування духовно багатой особистості. Діяльність має бути активною та творчою, чому повинна сприяти спеціальна організація розумової праці на уроках і в позаурочний час, залучення учнів до творчої пошуково-експериментальної роботи тощо. Василь Олександрович Сухомлинський прагнув, щоб у початковій школі навчання було частиною багатого духовного життя, яке б сприяло розвитку дитини, збагачувало її розум. Він категорично засуджував навчання, що зводиться до тренування пам’яті, зубріння, механічного заучування й одноманітності.

Василь Олександрович підкреслює, що завдання школи не просто передати знання, але „відкрити перед кожним, навіть перед найбільш пересічним, найбільш важким в інтелектуальному розвитку вихованцем ті сфери розвитку його духу, де він може досягти вершини, виявити себе, заявити про своє Я, черпати сили з джерела людського достоїнства, почувати себе не обділеним, а духовно багатим” [6, с.373].

Школа, на думку В.Сухомлинського, покликана готувати нові покоління громадян, передаючи їм соціальні, наукові, моральні, естетичні багатства і цінності, працювати, орієнтуючись на майбутнє. У книзі „Серце віддаю дітям” автор визначає: „одне з найважливіших завдань школи – навчитися користуватися знаннями. Небезпечне перетворення знань у мертвий вантаж виникає саме в молодших класах, коли за своїм характером розумова праця найбільше пов’язана з набуттям нових умінь і навичок. Якщо ці вміння і навички тільки засвоюються і не застосовуються на практиці, навчання поступово виходить за сфери духовного життя дитини, наче відділяється від її інтересів і захоплень”. Саме інтелектуальні цінності й розумову працю Василь Олександрович називає найважливішим інструментом в учительських руках, за допомогою яких твориться людина [4, с.236].

В.О.Сухомлинський постійно ставив за мету визначити, коли, в якому навчальному році, в якій четверті учні мають досягти певного рівня, етапу, сходинки освіти, тобто оволодіти найважливішими вміннями і навичками, які необхідні при вивченні будь-якої шкільної дисципліни, засвоїти правила, висновки, формули, закони. До найважливіших загальнонавчальних умінь, навичок, що ними має оволодіти кожний учень за роки навчання у школі В.О.Сухомлинський відносить: вміння спостерігати явища навколишнього світу; вміння думати, зіставляти, порівнювати, протиставляти, знаходити порозуміння; вміння дивуватися; вміння висловлювати думку про те, що учень бачить, спостерігає, думає, робить; вміння вільно, виразно, свідомо читати; вміння вільно, досить швидко і правильно писати; вміння виділяти логічно закінчені частини у прочитаному, встановлювати взаємозв’язок і взаємозалежність між

ними; уміння знаходити книжку з читання, що цікавить учня; уміння робити попередній логічний аналіз тексту у процесі читання; уміння слухати вчителя і одночасно записувати коротко зміст його розповіді; уміння читати текст і одночасно слухати інструктаж учителя про роботу над текстом, над логічними складовими частинами; уміння писати твір.

Василь Олександрович також наголошував, що у процесі виховання значущу роль відіграють взаємини вчителя й учня. Учителі повинні бути уважними, доброзичливими та зацікавленими. У школі Сухомлинського проходили спільні походи, твори й читання віршів, слухання „музики” лісу, ріки, полів, повітря. Саме через подібні моменти формувалася дорогоцінний досвід спілкування учнів і вчителів.

Для Сухомлинського щира любов до дітей і справжня педагогічна культура є нерозривними поняттями. Для мислячого вчителя учень – мікрокосмос. Пізнаючи учня, вчитель пізнає себе, розкриває сутність людини. Якщо вчитель ставиться до учня з розумінням і любов'ю, то учень прагне заслужити любов і повагу. Такий підхід сприяє утвердженню віри дитини у власні сили. В. Сухомлинський вважав, що діти – це наймудріші філософи і найчутливіші психологи.

На думку В. Сухомлинського вчитель повинен любити власну справу. „Щоб знайти в кожному учневі найсильнішу його сторону, відкрити її ньому золоту жилку, – пише В. О. Сухомлинський у статті „Суспільство і вчитель”, – всі вчителі повинні бути людьми, пристрасно закоханими в свою працю, що вміють запалити вогник такої самої любові у своїх вихованців” [7, с.122]. „З вуст учителя, – пояснює В. О. Сухомлинський в іншій праці, – дитина часто чує моральні повчання і настанови. Все це набуває авторитету а очак дитини лише остільки, оскільки вона, дитина, бачить у своєму вчителеві людину, одухотворену своєю працею, закохану в свою працю [8, с.362].

Лише вчитель високої кваліфікації повинен працювати в школі. „Чим більше знає вчитель, – пише В. О. Сухомлинський у праці „Павлівська середня школа”, – чим частіше й успішніше відкриває він перед учнями горизонт науки, тим більшу допитливість і жадобу до знань виявляють учні...” [8, с.56].

„Вирішальне значення має те, – пише В. О. Сухомлинський у праці „Народження громадянина”, – яких людей побачить у нас підліток. Ми мусимо бути для підлітків зразком багатства духовного життя; лише за цієї умови ми маємо моральне право виховувати” [9, с.383]. Тому високі моральні якості для педагога – це вимога.

І обов'язково – творчий підхід вчителя до навчання й виховання. „Без вдумливого, індивідуального, творчого підходу до кожної людини розв'язати це завдання неможливо, – пише В. О. Сухомлинський у статті „Народний учитель”. – У цій справі найстрашніше – формалізм, надія на якісь універсальні форми і методи виховання. Є чудові методи виховання, але якщо в будь-який із них повірити як у всесильний, єдиний, як у панацею від усіх лих, – найкраща справа може перетворитися в свою протилежність” [10, с.261].

Обґрунтовуючи сутність педагогічної професії як творчого процесу, В. О. Сухомлинський неодноразово підкреслював, що у своїй основі педагогічна праця – це творчість, наближена до наукового дослідження. Проте педагогічна творчість неможлива без праці душі вчителя. Тому однією з найголовніших вимог до вчителя, на думку В. О. Сухомлинського, є здатність поєднувати щирість і мудрість. Він вказував на особливу роль умінь учителя щодо професійного самопізнання і самовиховання.

В. О. Сухомлинський дослідив професію вчителя, її особливості, обґрунтував концепцію формування гуманістичної спрямованості особистості вчителя і сформулював умови його ефективної роботи. Основними з них є професійно-педагогічна спрямованість, теоретична підготовленість, загальна культура, усвідомлення важливості самоосвіти й систематичність, логічна послідовність, науковість у її здійсненні. Надзвичайно важливе значення в професійному становленні вчителя мають його ідейно-політичні й моральні якості, любов до дітей, терпимість і наполегливість, вимогливість і педагогічний такт.

Василь Олександрович закликає не забувати, що учень – це не механізм для постійного запам'ятовування й відтворення суми найрізноманітніших знань. Адже їх треба не лише запам'ятати, зберегти у пам'яті і, одержавши оцінку, полегшено звільнитися від них та знову готуватись одержувати все нові й нові порції знань.

Особливу увагу В. О. Сухомлинський приділяв педагогічній культурі вчителя. Він наголошував, що педагогічна культура – це жива, творча педагогіка повсякденної творчої праці, та педагогіка, в якій теоретичні закономірності процесу впливу на духовний світ вихованця ніби зливаються з особистістю вчителя. „Педагогічна культура – це, образно кажучи, техніка і технологія взаємодії майстра і об'єкта його праці... Багатогранність, різноманітність, відточеність, зразковий стан інструментів нашої творчості, уміння володіти ними так само тонко, як прекрасний музикант володіє скрипкою, – все це і є педагогічною культурою”. Педагогічна культура – це певний ступінь опанування вчителем соціокультурного досвіду людства, глибоке

знання методології науки й уміння використовувати її досягнення на практиці в різноманітних інноваційних формах, знання психології. На думку В.О. Сухомлинського, педагог має бути для свого вихованця найвищим авторитетом, поки пізнаватиме в ньому Людину, поки це пізнання супроводжуватиметься почуттям поваги, благоговіння перед тим людським багатством, у якому зливаються мудрість і людяність.

Метою управлінської діяльності Василя Олександровича було створення вчительського колективу і загалом школи високої педагогічної культури. Саме він увів поняття „педагогічна культура” вчителя в теорію виховання й намагався розкрити зміст і структуру цього поняття.

Питання професійної майстерності вчителя В.О.Сухомлинський розглядає у своїх працях „Павлиська середня школа”, „Серце віддаю дітям”, „Як виховати справжню людину”, „Сто порад учителям”, „Розмова з молодим директором школи” і в дисертаційному дослідженні „Директор школи – керівник навчально-виховної роботою”, що є скарбницею ідей про педагогічну майстерність учителя. В книзі „Розмова з молодим директором школи” є окремий параграф „Педагогічна культура вчителя”, в якому В.О.Сухомлинський обґрунтовує складові педагогічної культури. У книзі „Павлиська середня школа” вражають діловитість, конкретність і перевіреність будь-якої з рекомендацій, що їх дає педагог-гуманіст. Видатний педагог висвітлює досвід роботи Павлиської середньої школи й дає практичні поради вчителям з різних питань навчально-виховної роботи в монографії „Сто порад учителям”. Ця книга, є результатом зустрічей і бесід з учителями-початківцями.

На сторінках періодичних педагогічних видань часто звучали думки видатного педагога (статті „Краща вчителька”, 1948; „Майстерність”, 1949; „Майбутні вчителі”, 1950; „Моральне обличчя вчителя”, 1954; „Високе покликання педагога”, 1955 та ін. в газеті „Кіровоградська правда”).

В.О.Сухомлинський вважає, що важливими для педагога є глибока віра в можливість успішного виховання дітей; гармонія серця і розуму; чуйність, сердечна турбота про людину; розуміння світу дитинства; вміння „пізнавати серцем”, „проникати в душу дитини”, „володіти собою, тримати себе в руках”, „стримувати збудження й роздратування”, „володіти ситуаціями”, „створювати життєрадісні мелодії в музиці дитинства”. Десятки, сотні ниток, що духовно зв’язують вчителя і того хто вчиться, – це ті стежини, що ведуть до людського серця, ця найважливіша умова дружби, товариства вчителя й учнів. Вчителя й учнів повинна поєднувати духовна спільність, при якій забувається, що педагог – керівник і наставник. Виховання без дружби з дитиною, без духовної спільності з ним можна порівняти з блуканням у потемках. „Інтерес підтримується успіхом, до успіху веде інтерес. А без успіху, без радісного переживання перемоги над труднощами немає інтересу, немає розвитку здібностей, немає навчання, немає знання” [5, С.70].

Висновки... Педагогічна спадщина В.О.Сухомлинського грандіозна за обсягом і багатством гуманістичного змісту. Його творчість з кожним роком залучає все більше світової наукової і педагогічної громадськості. Вона збагатила педагогічну науку новаторськими ідеями і положеннями, внесла вклад у теорію і практику навчання і виховання, створила значний етап у розвитку вітчизняної педагогічної думки. Спадщина Василя Олександровича Сухомлинського – джерело, що поглиблює наше розуміння його педагогічних ідей, роздумів, почуттів.

Список використаних джерел та літератури:

1. Сухомлинський В. О. Духовний світ школяра / В.О. Сухомлинський. – К. : Рад. шк., 1976. – Т. 1. – С. 209–400.
2. Сухомлинський В. О. Розмова з молодим директором / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. шк., 1977. – Т. 4. – С. 393–625.
3. Сухомлинський В. О. Людина неповторна / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. шк., 1980. – Т. 5. – С. 85–102.
4. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. шк., 1976. – Т. 3. – С. 7–279.
5. Сухомлинский В. А. О воспитании / В. А. Сухомлинский ; сост. и авт. вступит. очерков С. Соловейчик. – М. : Из-во полит. литературы, 1975. – 272 с.
6. Сухомлинський В. О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості / В. О. Сухомлинський // Історія педагогіки в Росії. – М., 1999. – С. 373.
7. Сухомлинський В. О. Суспільство і вчитель / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. шк., 1980. – Т. 5. – С. 115–129.
8. Сухомлинський В. О. Павлиська середня школа / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. шк., 1977. – Т. 4. – С. 7–390.
9. Сухомлинський В. О. Народження громадянина / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. шк., 1977. – Т. 3. – С. 283–582.
10. Сухомлинський В. О. Народний учитель / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. шк., 1980. – Т. 5. – С. 252–269.

Анотація

И.М.Шоробура, Л.В.Бернадская

Составные педагогической системы В.А.Сухомлинского

В статье рассматриваются составные педагогической системы В.А.Сухомлинского. Особенное внимание В.А.Сухомлинский уделял педагогической культуре учителя. Творческое наследие В.А.Сухомлинского для современного поколения учителей является источником развития и повышения профессионального педагогического мастерства.

Ключевые слова: школа, педагогическая система В.А.Сухомлинского.

Summary

I.M.Shorobura, L.V.Bernads'ka

Components of V.O.Sukhomlyns'kyi Pedagogical System

Components of V.O.Sukhomlyns'kyi pedagogical system are considered in the article. V.O.Sukhomlyns'kyi paid considerable attention to the pedagogical standards of a teacher. His creative heritage is the source of development and improvement of pedagogical skills for the modern teachers generation.

Key words: school, hedagogical conception of V.O.Sukhomlyns'kyi.

Дата надходження статті:

„12” серпня 2011 р.

УДК 37.018.2

В.Ю.ЩЕРБИНА,
аспірант
(м.Херсон)

Дошкільне виховання дітей у сім'ї в спадщині В.Сухомлинського

У статті на основі педагогічної спадщини В.Сухомлинського досліджено родинновиховний концепт підготовки дитини до школи. Розкрито суть принципу опори на позитивні взаємостосунки у сім'ї, проаналізовано роль батька та матері у процесі соціалізації дошкільняти, вивчено основні засоби виховного впливу на дитину дошкільньому віці.

Ключові слова: родинновиховний концепт, сімейне виховання, дошкільний вік, батьки, родинне життя.

Постановка проблеми в загальному вигляді... Педагогічна спадщина великого Учителя В.Сухомлинського – це невичерпне джерело народної мудрості, досвід взаємодії школи і сім'ї у надважкому і надважливому процесі – вихованні дитини. У доробку педагога можна віднайти відповіді на питання, що цікавлять батьків та вчителів; зрозуміти поведінку дитини у різних ситуаціях; вивчити методику виховання в особливий для кожної людини період – вік дошкільного дитинства, коли сім'я відіграє провідну роль у психологічному, моральному, естетичному, розумовому, фізичному становленні дитини.

В.Сухомлинський не міг залишитися осторонь цього дуже важливого і цікавого періоду людського життя. Він був переконаний, що в свідомості людини закарбовуються спогади дитинства, назавжди зберігаються відчуті в дитинстві яскраві картини та образи.

Аналіз досліджень і публікацій... Питанню дошкільного виховання дітей, висвітленню різних аспектів взаємодії школи і сім'ї на основі педагогічної концепції В.Сухомлинського приділяли свою увагу чимало сучасних педагогів та істориків педагогіки. Серед них називаємо А.Богуш, що визначила такі педагогічні концепти: дитиноцентризм, природодоцільний, лінгводидактичний та родинновиховний концепти у спадщині В.Сухомлинського [1, с.5]. Крім неї, особливості виховання дітей-дошкільників досліджували Н.Рогальська, Н.Гарань, Т.Кочубей та багато інших.

Формулювання цілей статті... Метою даної наукової розвідки ми спробуємо дослідити один із концептів дошкільного вихованні дитини, а саме – родинно виховний – на основі педагогічної спадщини В.Сухомлинського.

Виклад основного матеріалу... Згадуючи своє власне дитинство, педагог писав: „Когда я припоминаю свое детство, в памяти моей всплывает то солнечное утро с дремучими вербами над тихим прудом, то тревожный шелест тополей над грозой, то куст калины с красными гроздьями, горящими на желтом лугу, то горячий летний день в поле” [2, с. 38]. І все це на фоні дорогого материнського обличчя: „... тревожные и задумчивые глаза матери сопровождают все мои воспоминания о том, что окружало меня в годы детства” [2, с.38-39].

Мати і батько – саме ті люди, які роблять дитину щасливою, без яких дитинство було б не періодом пізнання світу, відносин між навколишніми, смислу і сенсу існування, чарівності реальності, а періодом страждань та мук. Саме сім'я – те джерело, з якого дитина черпає сили для